

KS. WOJCIECH CICHOSZ

Wydział Teologiczny
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

KS. JAROSŁAW LISICA

Wyższa Szkoła Komunikacji Społecznej
Gdynia

Korelatywność emocji z kreatywnością osoby ludzkiej

Streszczenie: Tekst dotyczy emocji oraz ich wpływu na kreatywność osoby ludzkiej. Zaprezentowano wieloskładnikowe podejście do problemu badawczego, które wpisuje się w nurt poszukiwań empirycznych. Najpierw autorzy przedstawiają krótką prezentację definicyjną emocji, a następnie przytaczają ogólne ujęcia i rozumienia kreatywności we współczesnej nauce. Ograniczają się przy tym do rudymentarnego opisu i ogólnych rozważań. Prowadzone analizy badawcze prowadzą do wniosku, że emocje są fenomenami złożonymi a ich rola jest fundamentalna dla kreatywności i działalności człowieka.

Słowa kluczowe: emocje, odczucia, kreatywność, działanie, człowiek

„Człowiek jest najbardziej emocjonalny spośród wszystkich zwierząt”.
(Donald Olding Hebb)

„Najważniejszym aspektem kreatywności jest brak lęku przed porażką”.
(Edwin Land)

„Ludzka kreatywność to podstawowy kapitał ekonomiczny”.
(Richard Florida)

Obecne przemiany technologiczne, ekonomiczne i kulturowe wymuszają na współczesnym człowieku przyjęcie postawy kreatywnej niemalże we wszystkich dziedzinach ludzkiej działalności. Takie zjawiska jak innowacyjność czy aktywizacja to tematy, które w ostatnim czasie często są poddawane analizie zarówno naukowej, jak i publicystycznej. Mimo to wciąż istnieją obszary związane z tymi zagadnieniami, które są zbadane w sposób niedostateczny. Dlatego w przekonaniu autorów niniejszego opracowania, wyjątkowe wydaje się pytanie: jaką rolę pełnią emocje w kreatywności osoby ludzkiej? Człowiek „nie jest zdeterminowanym przez

czynniki psychosomatyczne zwierzęciem, jak również nie jest zaprogramowaną maszyną, lecz jest istotą wolną¹. Trywialne wydaje się jednak stwierdzenie, że nie ma kreatywności bez emocji. Tak samo oczywistym wydaje się fakt, że pomiędzy kreatywnością a emocjami zachodzi pewien związek przyczynowo-skutkowy. Nie byłoby „efektywnej” kreatywności bez emocjonalnego pobudzenia. Owszem, istnieje szereg empirycznych dowodów potwierdzających powyższe tezy. Natomiast wciąż pozostaje otwarte pytanie – które na potrzeby niniejszego artykułu wydaje się fundamentalne – na ile kreatywność jest zależna czy współzależna od emocji?

Podjęte rozważania rozwijają temat kreatywności osoby ludzkiej w kontekście emocji. Dla lepszego zrozumienia problemu badawczego najpierw zostaną przybliżone podstawowe pojęcia używane w toku wywodu, takie jak „emocje” i „kreatywność”. Zabieg ten wydaje się konieczny z uwagi na wielość punktów widzenia oraz niespójność podejść do emocji w literaturze naukowej. Autorzy opracowania są przekonani, że takie ujęcie tematu otworzy drogę do dalszych analiz badawczych, które z kolei pozwolą uzasadnić tezę, że emocje odgrywają fundamentalną rolę w kształtowaniu kreatywności jednostki ludzkiej.

1. Próba zdefiniowania emocji

Chcąc zrozumieć, jaka jest rola emocji w kreatywności osoby ludzkiej, kluczowe wydaje się wyjaśnienie samego terminu „emocje”. Czym właściwie one są? Okazuje się, że współczesna nauka, w tym psychologia, wciąż nie potrafią jednoznacznie zdefiniować tego pojęcia. To z pozoru proste pytanie kryje w sobie wiele komplikacji i niejasności, gdyż do dziś nie doczekało się ono prostej i jednoznacznej odpowiedzi. Nie ulega jednak wątpliwości, że emocje towarzyszą człowiekowi niemal w każdej sekundzie jego życia². Obecnie badacze toczą spory o to, w jaki sposób poznać, że dany stan jest emocją, a nie nastrojem czy afektem³. Zastanawiają się przy tym – o czym pisze Dorota Jasielska – ile emocji jest dostępnych człowiekowi do przeżywania, czy są one uniwersalne kulturowo, czy mogą być wzbudzone poza świadomością człowieka oraz w jaki sposób najlepiej można je badać⁴.

Należy stwierdzić, że jedni traktują emocje jako pewien stan, inni zaś definiują je jako proces. To sprawia, że powyższe określenia można mnożyć i nadawać im wielorakie treści. Dlatego na potrzeby autorzy tekstu zdecydowali się przywołać tylko niektóre definicje, by ukazać owe różnice zachodzące w pojmowaniu omawianego problemu badawczego.

¹ W. Cichosz, *Wychowanie chrześcijańskie wobec postmodernistycznej prowokacji*, Gdańsk, 2001, s. 170-171.

² Por. A. Benedikt, *Mowa ciała*, Wrocław 2002, s. 56.

³ Na szczególną uwagę zasługują tacy badacze jak: Ekman i Davidson, Russel, Sander i Scherer, Jarymowicz, Imbir, Plutchik, Frijda i Markus.

⁴ Por. D. Jasielska, *Znaczenie emocji pozytywnych o genezie automatycznej i refleksyjnej jako przesłanek poczucia szczęścia*, rozprawa doktorska napisana na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013 (Biblioteka UW).

Nowatorskie ujęcie emocji stosuje Andrzej Dąbrowski, według którego „emocje to spowodowane fizjologicznymi i neuronalnymi zmianami stany psychofizyczne o zabarwieniu uczuciowym, posiadające komponent poznawczo-ocenny (oceniający) i siłę motywującą, którym zwykle towarzyszą zewnętrzna ekspresja i działanie”⁵. Z kolei Maria Jarymowicz definiuje emocje jako świadome i nieświadome procesy wartościowania wszelkich stymulacji. Stanowią one główny, wewnętrzny składnik ukierunkowania zachowania. Ponadto odróżnia emocje od uczuć, które określa jako świadome, względnie trwałe ustosunkowania wobec świata, powstające na podstawie ocen opartych o wyartykułowane standardy wartościowania⁶. Jej szeroka definicja uzasadnia, że „emocje mają istotny wpływ na wszelkie procesy przetwarzania informacji: na uwagę, percepcję, pamięć, myślenie i przewidywanie. (...) Procesy wartościowania – nie tylko świadomego, ale i nieświadomego – nazywamy emocjami. Po wielokroć dominują one nad poznaniem, a podmiot nie ma na to wpływu i najczęściej nie zdaje sobie z tego sprawy”⁷.

Na potrzeby niniejszego artykułu uzasadnione wydaje się przedstawienie również stanowiska Briana Parkinsona⁸. Według niego emocje to przede wszystkim stany intencjonalne. Dotyczą kogoś lub czegoś, jako przykład może tu służyć zadowolenie rodziców z sukcesów dziecka. Zakładają one istnienie pomiędzy daną osobą a kimś, czymś lub pomiędzy osobą a daną sytuacją pewnego związku. Natomiast drugą cechą emocji jest to, że związek ten jest wartościujący. Na skutek pobudzenia emocjonalnego człowiek może czuć się dobrze (np. odczuwać radość) bądź źle (np. być poirytowanym). Trzecią cechą jest to, że emocje określane są jako stany chwilowe, krótkotrwałe⁹.

Nie ulega jednak wątpliwości, że emocje to stany psychofizyczne, które zachodzą w ramach systemu umysł – mózg – ciało. Z jednej strony pośredniczą one między tym, co mentalne, a tym, co cielesne. Z drugiej strony umożliwiają podmiotowi interakcję ze światem wypełnionym różnego rodzaju obiektami i sytuacjami o różnej wartości. Emocje to pewnego typu mimowolne reakcje-odpowiedzi organizmu na różne szanse i zagrożenia pojawiające się w jego otoczeniu. Do tych odpowiedzi należą m.in. działanie, powstrzymanie się od działania bądź wycofanie. Emocje dotyczą zwykle czegoś ważnego dla człowieka, który je przeżywa. Osoba żyjąca w świecie, poznaje otoczenie i szybko wyrabia sobie przekonania na temat różnych rzeczy i zdarzeń, odnosząc się do nich emocjonalnie. Emocje mogą zachodzić ze

⁵ A. Dąbrowski, *Wpływ emocji na poznawanie*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2012, nr 3, s. 315-336.

⁶ Por. M. Jarymowicz, *Próby pomiaru regulacyjnej roli ideałów: poziom emocjonalności aksjologicznej a przejawy postaw społecznych*, „Przegląd Psychologiczny”, 2012, t. 55, nr 4, s. 412.

⁷ Taże, *O dynamice emocji wzbudzanych automatycznie bądź refleksyjnie*, w: *Dynamika emocji. Teoria i praktyka*, red. D. Doliński, W. Błaszczak, Warszawa 2011, s. 13-14.

⁸ Por. P. Michalska, *Emocje a decyzje*, w: *Spoleczeństwo rozumne*, red. K. Cikała, K. Drażkiewicz, W. B. Zieliński, Kraków 2014, s. 121-122.

⁹ Por. B. Parkinson, *Emocje*, w: *Emocje i motywacja*, red. B. Parkinson, A. M. Colman, przekł. I. Sowa, Poznań 1999, s. 15-17.

względu na takie czy inne przekonania. Wówczas człowiek doświadcza ich jako stanów, które są rezultatem świadomych ocen, m.in. ze względu na nabyte przekonania. W tej sytuacji pojawiające się dość często w literaturze przedmiotu pytanie, czy emocje poprzedzają poznanie, czy są jego rezultatem, wydaje się źle postawione, albowiem nie można na nie jednoznacznie odpowiedzieć. Jedne emocje wynikają z biologiczno-popędowej struktury organizmu, poprzedzając poznanie, a inne są jego rezultatem, czyli efektem towarzyszącym percepcji, przekonaniom lub jakimś wyobrażeniem. Same emocje wpływają też na procesy poznawcze¹⁰.

Na marginesie warto dodać, że w psychologii emocje mają również swój pewien zakres referencyjny. I tak, w odniesieniu do kategorii czasu wyszczególnia: ekspresję, emocje zwerbalizowane, nastroje, zaburzenia emocjonalne i cechy osobowości¹¹. Natomiast w polu synonimicznym emocji znajdują się: emocje (w wąskim zakresie), uczucia, afekty, wzruszenia, namiętności, sentymenty, resentymenty oraz postawy emocjonalne¹². Poza tym różni badacze emocji zwracają uwagę na to, że przez długi czas emocje opisywano w psychologii jako subiektywne stany (smutku, radości, poczucia winy czy wstydu), których nazwy zaczerpnięte były z języka potocznego¹³.

Przedstawione powyżej ujęcia definicyjne emocji jasno pokazują, że jest to wciąż zagadnienie złożone i wieloaspektowe, wymagające nieustannych badań oraz nowatorskich rozwiązań z tego zakresu. Jednak na potrzeby niniejszego opracowania, autorzy zrezygnują z dalszej prezentacji definicyjnej, a skupią teraz uwagę na samej kreatywności osoby ludzkiej. Wydaje się, że takie ukierunkowanie dalszych analiz badawczych pozwoli zwrócić uwagę na istotę analizowanego zagadnienia.

2. Kreatywność osoby ludzkiej

Człowiek od wieków jest przedmiotem szczególnej refleksji i autorefleksji. Wydaje się, że pytania o człowieka, jego istotę, emocje, twórczość, kreatywność stają się pytaniami wyjątkowo aktualnymi w kontekście dynamicznych procesów cywilizacyjno-kulturowych oraz antropologiczno-aksjologicznych konfrontacji myśli o osobie ludzkiej na przełomie wieków. Pytania i dociekania na temat kreatywności człowieka należą do perspektywy ontycznej i kulturowej, psychologicznej i aksjologicznej, społecznej i egzystencjalnej, kosmologicznej, ekonomicznej i medialnej. Pytanie o kreatywność człowieka jak i rolę emocji w kreatywności osoby ludzkiej mają charakter ontyczny i uniwersalny, ale jakie są odpowiedzi?¹⁴

Analizy zawarte w niniejszym artykule dotyczą pewnych aspektów postawio-

¹⁰ Por. A. Dąbrowski, *Kontrowersje wokół intencjonalnego charakteru emocji*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2015, nr 3(95), s. 61.

¹¹ Por. K. Oathley, J.M. Jenkins, *Understanding emotions*, Cambridge 1996, s. 124.

¹² Por. K. Oathley, *Emotions: A Brief History*, Oxford 2004, s. 4.

¹³ Por. K. Imbir, M. Jarymowicz, *Dyfuzyjny wpływ emocji (automatycznych vs. refleksyjnych) na formułowanie sądów*, „Psychologia Społeczna”, 2013, t. 8, nr 3(26), s. 252.

¹⁴ Por. M. Drożdż, *Obszary dyskursu o wartości ludzkiego życia*, „Studia Socialia Cracoviensia”, 2015, nr 2(13), s. 26.

nych pytań badawczych i mają na celu pokazanie tylko niektórych płaszczyzn dyskursu o roli emocji w kreatywności osoby ludzkiej. Najpierw jednak kunszt prowadzenia badań naukowych wymusza na autorach podjęcie krótkiej analizy nad zagadnieniem kreatywności człowieka.

Należy podkreślić, że w literaturze przedmiotu kreatywność traktowana jest często jako pojęcie synonimiczne dla twórczości, co wynika m.in. z faktu, że w języku angielskim nie istnieje odpowiednik słowa „kreatywność”. Pojawia się natomiast odpowiednik słowa „autokreacja” – *self creation* oraz *creativity* – rozumiana jako twórczość¹⁵. Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, że słownikowa definicja kreatywności zbliża to pojęcie bardziej do twórczości, gdzie w odniesieniu do terminu „kreatywny” pojawiają się takie pojęcia, jak: pomysłowy, dający coś nowego, mający zdolność do tworzenia czegoś nowego, dynamiczny. Taki właśnie sposób definiowania kreatywności pokrywa się ze słownikową definicją twórczości¹⁶, gdzie termin ten oznacza proces psychiczny, którego efektem jest powstanie nowych rozwiązań, koncepcji, idei, produktów bądź wytworów artystycznych uznanych za nowe i użyteczne. Zasadniczo jednak spór o znaczenie i stosowanie powyższych terminów jest odbiciem założeń teoretycznych poszczególnych badaczy zjawiska¹⁷. Dlatego też przy opisie kreatywności jak i odkrywaniu roli emocji w kreatywności osoby ludzkiej, kreatywność może być definiowana jako cecha indywidualna czy nawet dyspozycja¹⁸.

Wobec powyższych analiz warto dodać, że szerszą definicję kreatywności osoby ludzkiej podaje Elizabeth Hurlock, według której twórczość to zdolność do wszelkiego rodzaju kompozycji, pomysłów, wytworów, które są w zasadzie nowe lub nowatorskie i nie były znane osobie wytwarzającej. Może to być aktywność wyobraźni lub myślowa synteza, której produkt nie jest tylko podsumowaniem. Tak rozumiana kreatywność może obejmować tworzenie nowych modeli oraz łączenie informacji pochodzących z poprzednich doświadczeń a także przeniesienie dawnych relacji do nowych sytuacji i wprowadzenie do nich pewnych zmiennych. Kreatywność musi być celowa lub ukierunkowana na cel, a nie może to być jałowe fantazjowanie – chociaż nie musi być bezpośredniego zastosowania albo też być doskonałym lub wykończonym wytworem. Może także przybierać formę wytworu artystycznego, naukowego bądź literackiego, lub mieć charakter proceduralny a nawet metodolo-

¹⁵ Por. M. Wojtaszewska (red.), *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*, Warszawa 2010, s. 19.

¹⁶ Przykładowe rozprawy empiryczne dotyczące twórczości: M. Karwowski, *Klimat dla kreatywności: Koncepcje-metody-badania*, Warszawa 2009; W. Limont, *Synektyka a zdolności twórcze. Eksperymentalne badania stymulowania rozwoju zdolności twórczych z wykorzystaniem aktywności plastycznej*, Toruń 1994; tenże, *Analiza wybranych mechanizmów wyobraźni twórczej. Badania eksperymentalne*, Toruń 1996.

¹⁷ Dla przykładu behawioryści unikają terminu kreatywności i twórczości, lecz preferują takie pojęcia, jak: nowość, oryginalność lub produktywność, cyt. za: E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2001, s. 44.

¹⁸ Por. M. Wojtaszewska (red.), *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*, dz. cyt., s. 19.

giczny¹⁹.

Reasumując przedstawione analizy należy za badaczami stwierdzić, że kreatywność to:

1. styl psychologicznego funkcjonowania;
2. cecha jednostki, która przejawia się w formie obserwowanego zachowania, które może przynosić zarówno twórcze jak i wartościowe wytwory;
3. może stanowić aktywność potencjalnie twórczą, która nie przynosi twórczych rezultatów²⁰.

Kreatywność zatem to, z jednej strony „zdolność twórczego myślenia, szeroko pojęta pomysłowość i elastyczność adaptacyjna skutkująca umiejętnością odnajdowania twórczych, oryginalnych rozwiązań wykraczających poza przyjęte schematy. (...) Z drugiej strony pojmowana jest także (choć rzadziej) jako eleganckie i eufemistyczne «opakowanie językowe» cech budzących ambiwalentne lub negatywne odczucia (takich jak: «kombinowanie», «spryt w obchodzeniu reguł» itp.)²¹. Ponadto kreatywność bywa dość często rozumiana jako cecha ekskluzywna. Dominuje optymistyczne, nie wykluczające i nie naznaczające przekonanie, że w zasadzie wszyscy ludzie są – przynajmniej potencjalnie – kreatywni. Równie dominujący wydaje się być także pogląd, że owa potencjalna kreatywność tkwiąca w każdej jednostce może być też sukcesywnie tłamszona, np. przez system edukacyjny nagradzający konformizm i schematyczne myślenie, przez autorytarny model wychowania w rodzinie, czy wreszcie przez stosunki w pracy premiujące konformizm organizacyjny i proceduralne zdyscyplinowanie²².

Tak przedstawione i usystematyzowane analizy pojęcia kreatywności – jeszcze wcześniej emocji, rodzą kolejne kwestie wymagające wyjaśnienia. Chodzi wreszcie o określenie roli jaką pełnią emocje w kreatywności osoby ludzkiej.

3. Wpływ emocji na kreatywność człowieka

W tym miejscu należy powrócić do zasadniczego pytania postawionego już we wstępie: jaką rolę odgrywają emocje w kreatywności osoby ludzkiej? Należy jednoznacznie stwierdzić, że emocjom przypisuje się zdolność zarówno do odczuwania jak i (lub przede wszystkim) do działania. Jednym z pierwszych, który odnotował fakt, że rolą emocji jest motywowanie bądź nakłanianie człowieka do określonych działań, wyborów, do kreatywnej pracy, był Arystoteles, który uważał, że „afekty są to [tego rodzaju doznania], pod których wpływem podejmujemy inne niż zwykle

¹⁹ Por. E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985, s. 74-75.

²⁰ Por. M. Wojtaszewska (red.), *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*, dz. cyt., s. 19.

²¹ Tamże.

²² Por. tamże, s. 102-103.

decyzje”²³. Emocje innych ludzi wywołują w człowieku emocje, które z kolei pobudzają do podejmowania określonych działań²⁴.

Zdaniem Andrzeja Dąbrowskiego emocje w kreatywności osoby ludzkiej pełnią rolę motywującą. Różne emocje odpowiadają różnym wzorcom działania. Niektóre – zwłaszcza te, które są silnie przeżywane – mogą prowadzić do natychmiastowego działania, inne z kolei wykazują jedynie bardziej bądź mniej wyraźną tendencję do działania kreatywnego skierowanego na obiekt (negatywne – „od obiektu”), a jeszcze inne prowadzą do zaniechania działań albo pasywności. I tak gniew może na przykład prowadzić do agresji i odwetu. Strach jest ściśle powiązany z przygotowaniem do szybkiej ucieczki z niebezpiecznej sytuacji. W przypadku współczucia emocje pobudzają człowieka do ulżenia cierpiącej osobie, wspierania jej dobrym słowem lub realnej i konkretnej pomocy. Smutek i apatia prowadzą do wycofania i zaniechania działania, ale mogą zintensyfikować aktywność umysłową w celu zrozumienia obecnego stanu i poszukiwania rozwiązania wyjścia z zaistniałej sytuacji²⁵.

W tak ujętym zagadnieniu należy zwrócić uwagę na bardzo ważny problem, który pojawia się w kontekście wpływu emocji na kreatywność człowieka, mianowicie jak wygląda relacja „emocje – kreatywność – działanie”. Dlaczego? Ponieważ istnieją różnego typu działania. Jedne z nich są wrodzone, a więc niewyuczone, wręcz automatyczne i schematyczne – nazywane potocznie zachowaniami instynktowymi. Są także działania świadome, przemyślane i dobrze zaplanowane. Istnieją też działania podejmowane w wyniku kreatywności pobudzanej przez emocje. Wydaje się, że to właśnie emocje powinny odgrywać podstawową rolę w procesie zrozumienia i wyjaśnienia natury kreatywnego działania człowieka. Tak jednak nie jest. Zdaniem Andrzeja Dąbrowskiego pojęcie emocji w dużej mierze pozostaje nieobecne we współczesnych teoriach działania. Filozofowie działania zajmują się intencjami, pragnieniami, przekonaniem i wolą. Koncentrują się przy tym na intencjonalności i racjonalności działań, zaś emocje traktują tylko i wyłącznie jako pewne tło działań lub, co gorsza, jako czynnik irracjonalny i zakłócający kreatywne działanie człowieka. Dlatego właśnie, jak już wspomniano, istnieje silna potrzeba badania związku „emocje – kreatywność – działanie”²⁶.

Jon Elster podkreśla, że rola wpływu emocji na kreatywność osoby jest niezwykle złożona. Autor ten zebrał i omówił ponad dwadzieścia różnych nowatorskich działań wypływających z kreatywności, w które w taki czy inny sposób emocje były zaangażowane. Na liście Elstera znajduje się wiele ciekawych przypadków. Na szczególną uwagę zasługują niektóre z nich:

1. odnoszące się do działania kreatywnego podejmowanego tu i teraz, aby wytworzyć lub uniknąć pewnych doświadczeń emocjonalnych w przyszłości,

²³ Arystoteles, *Retoryka*, 1378a.

²⁴ Por. A. Dąbrowski, *Czym są emocje? Prezentacja wieloskładnikowej teorii emocji*, „Analiza i Egzystencja”, 2014, nr 27, s. 141.

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. tamże, s. 142.

2. dotyczące kreatywności podejmowanej, aby wytworzyć lub pozbyć się pewnych emocjonalnych dyspozycji,
3. odnoszące się do kreatywności, która wynika ze skłonności do działania danej emocji,
4. dotyczące działania kreatywnego, które jest nieodłączne od emocji jako takiej,
5. dotyczące kreatywności wywołanej na bazie emocjonalnie wytworzonych przekonań – tu emocje mogą wpływać na przekonania i poprzez nie na zachowanie. Przykładem może być osoba w wysoce euforycznym stanie polegająca na emocjonalnie wzbudzonych przekonaniach na temat skuteczności swojego zachowania²⁷.

Systematyzując powyższe stwierdzenia, należy podkreślić, że emocje z pewnością poszerzają kreatywność, myślenie i działanie człowieka. Ciekawostką jest też fakt, że takie emocje jak radość, zadowolenie, duma, zainteresowanie czy miłość, poszerzają chwilowy repertuar zachowań człowieka o asortyment myśli i działań, które pojawiają się spontanicznie. I tak na przykład:

1. radość – może poszerzać kreatywność człowieka poprzez budzenie chęci do zabawy, a także poprzez przekraczanie własnych ograniczeń;
2. zainteresowanie – stwarza chęć do eksplorowania oraz nabywania nowych informacji i doświadczeń;
3. zadowolenie – wywołuje chęć do cieszenia się aktualnie rozwiniętą kreatywnością;
4. duma – wzbudza ochotę do dzielenia się własną kreatywnością z bliskimi osobami;
5. miłość – konceptualizowana jako amalgamat innych emocji, stwarza powracający cykl chęci do rozbudzania kreatywności²⁸.

Podsumowując powyższe analizy należy stwierdzić, że emocje poszerzają charakterystyczne dla człowieka działania: myślenie i kreatywność. Nie ulega żadnej wątpliwości, że właśnie emocje rozbudzają i poszerzają kreatywność człowieka, przywracają pewną aktywność działania, a także niwelują skutki doświadczenia negatywnych wydarzeń życiowych.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu było wykazanie, że istnieje generalna zależność między emocjami a kreatywnością człowieka. Opierając się na dostępnych badaniach,

²⁷ Por. A. Dąbrowski, *Czym są emocje? Prezentacja wieloskładnikowej teorii emocji*, „Analiza i Egzystencja”, art. cyt., s. 142-143.

²⁸ Por. M. Włodarczyk, *Teoria pozytywnej emocjonalności Barbary Fredrickson*, http://www.ppp1.wroc.pl/teoria_pozytywnej_emocjonalnosci_.pdf, [dostęp: 26.06.2016].

autorzy podjęli próbę wykazania i uzasadnienia postawionej tezy. Z przeprowadzonych analiz wynika, że emocje same w sobie są pozytywne i negatywne, uniwersalne i kulturowo uwarunkowane, proste i złożone. Przedstawiony w artykule przegląd wybranych zagadnień dotyczących relacji „emocje – kreatywność” przedstawia rozumienie zjawisk emocjonalnych wpływających na kreatywność osoby ludzkiej. Jednakże zarówno emocje jak i kreatywność to zagadnienia wieloaspektowe i wielorakie. Przeprowadzone analizy badawcze nie stanowią kompendium wiedzy w tym temacie, lecz składają się jedynie na przyczynek i zaproszenie do dalszych badań z tego zakresu oraz podjęcie poszukiwań nowatorskich ujęć emocji w szeroko rozwiniętej działalności twórczej człowieka. Sugerują jedynie, aby podejmując problematykę emocji w kontekście kreatywności człowieka, sięgać do posiadanej już wiedzy o emocjach, uwzględniać indywidualne charakterystyki osobowe oraz sytuacyjny i funkcjonalny kontekst pobudzania kreatywności przez emocje. Czy można mówić o człowieku i jego działaniu bez uwzględnienia emocji i wpływu na ludzką kreatywność? Odpowiedź na to pytanie wydaje się być oczywista.

Literatura

- Arystoteles, *Retoryka*.
- Benedikt, A., *Mowa ciała*, Wrocław 2002.
- Cichosz, W., *Wychowanie chrześcijańskie wobec postmodernistycznej prowokacji*, Gdańsk, 2001.
- Cichosz, W., *Między nagrodą a karzeniem: rola systemów motywacyjnych w edukacji*, „Gdyński Kwartalnik Oświatowy” 2004, nr 1, s. 64–68.
- Cichosz, W., *Możliwości dialogu chrześcijańskiego ze współczesną edukacją polską*, Pelplin 2013.
- Dąbrowski, A., *Czym są emocje? Prezentacja wieloskładnikowej teorii emocji*, „Analiza i Egzystencja”, 2014, nr 27, s. 123-146.
- Dąbrowski, A., *Kontrowersje wokół intencjonalnego charakteru emocji*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2015, nr 3(95), s. 57-73.
- Dąbrowski, A., *Wpływ emocji na poznawanie*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 2012, nr 3, s. 315-336.
- Drożdż, M., *Obszary dyskursu o wartości ludzkiego życia*, „Studia Socialia Cracoviensia”, 2015, nr 2(13), s. 25-39.
- Elster, J., *Alchemies of the Mind: Rationality and the Emotions*, New York 1999.
- Florida, R., *Narodziny klasy kreatywnej*, Warszawa 2010.
- Hurlock, E., *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.
- Imbir, K., Jarymowicz M., *Dyfuzyjny wpływ emocji (automatycznych vs. refleksyjnych) na formułowanie sądów*, „Psychologia Społeczna”, 2013, t. 8, nr 3(26), s. 251-261.
- Jarymowicz, M., *O dynamice emocji wzbudzanych automatycznie bądź refleksyjnie*, w: *Dynamika emocji. Teoria i praktyka*, red. D. Doliński, W. Błaszczak, Warszawa 2011, s. 13-30.
- Jarymowicz, M., *Próby pomiaru regulacyjnej roli ideałów: poziom emocjonalności aksjologicznej a przejawy postaw społecznych*, „Przegląd Psychologiczny”, 2012, t. 55, nr 4, s. 411-425.
- Jasielska, D., *Znaczenie emocji pozytywnych o genezie automatycznej i refleksyjnej jako przesłanek poczucia szczęścia*, rozprawa doktorska napisana na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013 (Biblioteka UW).
- Lisica, J., *Dynamizm aretologicznego ukierunkowania wychowania moralnego w świetle cnoty cierpliwości hypomone*, „Studia Humanistica Gedanensia”, 2014, t. 3, s. 45-64.
- Nęcka, E., *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2001.
- Oathley, K., *Emotions: A Brief History*, Oxford 2004.

- Oathley, K., Jenkins J.M., *Understanding emotions*, Cambridge 1996.
- Parkinson, B., *Emocje*, w: *Emocje i motywacja*, red. B. Parkinson, A. M. Colman, przekł. I. Sowa, Poznań 1999, s. 15-17.
- Włodarczyk, M., *Teoria pozytywnej emocjonalności Barbary Fredrickson*, http://www.ppp1.wroc.pl/teoria_pozytywnej_emocjonalnosci_.pdf, [dostęp: 26.06.2016].
- Wojtaszewska, M. (red.), *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*, Warszawa 2010.
- Wojtoszek, K., *Kreatywne myślenie w tworzeniu procesu innowacji. Zarządzanie emocjami*, w: L. Kowalczyk, F. Mroczko (red.), *Współczesne instrumenty innowacji. Zarządzanie operacyjne w teorii i praktyce organizacji biznesowych, publicznych i pozarządowych*, Wałbrzych 2015, t. 36, s. 127-136.

The Role of Emotions in a Person's Creativity

Summary: The article concerns emotions and their influence on creativity. It presents a multi-faceted approach to the research problem, which is deeply rooted in the trend of empirical research. Firstly, the authors include a short definitional presentation of emotions, and then they proceed to present general views on creativity and how it is understood in modern science. At the same time they only deal with rudimentary description and general discussion. The research analyses lead to the conclusion that emotions are complex phenomena and their role is fundamental for a person's activity and creativity.

Keywords: emotions, feelings, creativity, activity, person